

Monipaikkainen ja paikkariippumaton tietotyö erilaisilla maaseuduilla

Janne Sinerma, Samuli Manu, Sari Rannanpää, MDI Public Oy
Jukka Teräs, Eeva Turunen, Norrum Oy

Tiivistelmä

Monipaikkaisuus, paikkariippumattomuus ja maaseudun tietotalous (MATTI) -hanke perehtyi monipaikkaisuuden ja paikkariippumattomuuden kehityksen vaikutuksiin maaseudun tietotalouteen. Tässä työpaperissa esitellään hankkeen tapaustutkimusten löydökset, jotka osoittavat monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön erilaisista tilanteista ja edellytyksistä. Siinä missä Kittilässä monipaikkainen ja paikkariippumaton työ näkyy laajalti kunnassa niin matkailun kuin teollisuuden kautta, Vesilahdella ulospendelöinti ja etätyö Tampereelle korostuu. Sen sijaan Vieremällä tärkeää on sisäänpendelöinti, mutta etätyön mahdollisuudet ovat pienemmät suurista kansainvälisillä markkinoilla toimivista yrityksistä huolimatta.

Tietotyö, monipaikkaisuus ja maaseutu

- 1. Monipaikkainen ja paikkariippumaton tietotyö näyttäytyy erilaisena erilaisilla alueilla**
- 2. Maaseudun monipaikkaisessa ja paikkariippumattomassa tietotyössä korostuu sijainnin, infrastruktuurin, elinkeinorakenteen ja paikallisten palveluiden merkitys**
- 3. Organisaatioiden käytännöllä merkittävä vaikutus**

Asiasanat: maaseutu, tietotyö, monipaikkaisuus, paikkariippumattomuus, etätyö, pendelöinti, työelämä

Johdanto

Tietotalous on perinteisesti liitetty väestöltään ja elinkeinorakenteeltaan monipuolisiin kaupunkiseutuihin, joissa on runsaasti osaavaa työvoimaa, erikoistuneita yrityksiä, yliopistoja sekä tutkimuslaitoksia. Eri toimijoiden verkostoituminen on nähty tukevan innovaatioiden syntymistä. Maaseudun näkökulmasta tietotalous ja tietotyöpaikat ovat olleet haaste, sillä maaseudun väestöpohja, työvoima ja innovaatioekosysteemit sekä luonnonvarojen jalostukseen ja alkutuotantoon painottuva elinkeinorakenne ovat haaste tietotalouden kehittymiselle. (Virkkala & Storhammar 2003).

Aro ja Ruokonen (2022) osoittavat, että toimialatilastojen perusteella tietotyön merkitys on maaseutualueilla yhä vähäinen. Kaupunkien rooli tietotyön vetureina korostuu myös maakunnissa. On kuitenkin huomattava, että maaseudut poikkeavat toisistaan eikä maaseudusta voida puhua yhtenä monoliittina. Esimerkiksi kaupungin läheisen maaseudun tietalojen rakenne heijastelee läheistä kaupunkia, kun taas ydinmaaseudulla ja harvaan asutulla maaseudulla tietoaloista korostuu lähinnä koulutus.

Vuosien 2008–2018 aikana tietotyötä tekevien määrä kasvoi, mutta tietotyö keskittyi suuriin kaupunkikeskuksiin ja maakuntiin, ja maakuntien sisällä kohti väestöllisiä keskuksia. Voidaan sanoa, että tietotalouden kehitys on vahvasti sidottua paikkaan ja paikan sijaintiin. Koronakriisi on kuitenkin viime vuosina muuttanut tietotyön tekemisen ja järjestämisen tapaa ja siihen liittyviä sosiaalisia normeja. Käytännössä tämä ilmenee etä- ja hybridityöskentelyn lisääntymisenä. Organisaatiot ovat aiempaa sallivampia työntekijöiden hybridejä työjärjestelyjä kohtaan. Lisäksi etätyön mahdollistavat ohjelmistot ovat kehittyneet huomattavasti lyhyessä ajassa.

Näillä tapaustutkimuksella pyritään valaisemaan paikkariippumattoman ja monipaikkaisen tietotyön piirteitä alueilla. Tapausten kautta syvennetään taustatarkastelun synnyttämää kuvaa aiheesta ja tuotetaan tietoa vasta kehkeytyvän ilmiön luonteesta. Lisäksi tapaukset tukevat nykyistä tarkemman käsityksen luomista tietotyöstä ja tietotaloudesta. Kuten Aro ja Ruokonen (2022) toteavat, TOL2008-toimialaluokittelu kuvaa huonosti toimialojen sisällä tapahtuvaa tietoistumista ja näin osa tietotyöstä jää tilastojen tavoittamattomiin.

Tapaustutkimukset

Tapaustutkimuksissa tarkasteltiin kolmea kuntaa, Kittilää, Vieremää ja Vesilahtea. Kuntien valinnan perusteena toimi ennakkokäsitys niiden eroista monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön paikkoina sekä niiden sijainti erilaisilla maaseuduilla.

Taulukko 1. Tapauskunnat ja niiden valintaperusteet

Tapauskunta	Valinnan perusteet
Kittilä	Etätyö muualle, etätyöomat, maallemuutto
Vieremä	Etätyö Vieremälle, sisäänpendelöinti
Vesilahti	Ulospendelöinti, etätyö

Tapaustutkimusten tueksi kaikista tapauskunnista tehtiin taustoittava tilastotarkastelu. Ne sisälsivät yleisen tutkimuksen kannalta keskeisten taustateemojen, kuten väestönkehityksen ja työssäkäynnin, tarkastelun. Tämän lisäksi tapauskuntien monipaikkaisuutta ja tietotyötä tarkasteltiin tilastojen pohjalta tapauskunnan kannalta olennaisesta näkökulmasta, esimerkiksi Kittilän tapauksessa tarkastelussa oli matkailu, Vieremällä taas pendelöinti. Tilastotarkasteluista koostettiin tapaustutkimusten tueksi tiivis yhteenveto tapauskuntien toimintaympäristöstä.

Tilastotarkastelun tuottamaa kuvaa laajennettiin jokaista tapauskuntaa koskevilla haastatteluilla, joissa käsiteltiin tietotalouden paikallisia erityispiirteitä sekä monipaikkaista ja paikkariippumatonta työtä, ja näiden käsitteiden taustoja. Haastateltavat edustivat pääasiassa julkisia tai julkiseen toimintaan vahvasti kytkeytyviä organisaatioita, kuten kuntia, aluehallintoa, maakuntaliittoja, Leader-ryhmiä ja kehitysyhtiöitä. Lisäksi haastateltiin yksittäisiä yritysten edustajia.

Tulokset

KITILÄ

Monipaikkainen ja paikkariippumaton tietotyö Kittilässä

Kittilässä on 6523 asukasta (2021) ja kunnan vahvimmat toimialat ovat matkailu, kaivannaisala sekä niitä tukevat muut elinkeinot. Kolmanneksi eniten työpaikkoja on Kittilän terveys- ja sosiaalipalveluissa. Kittilän työpaikkaomavaraisuus on viimeisen 30 vuoden aikana ollut reilusti yli 100 prosenttia, ja kunnassa onkin oman kunnan työllisiin nähden noin 28 prosenttia sisäänpendelöijä (2019, tilastokeskus). Ulospendelöijä Kittilässä oli vuonna 2019 noin 14 prosenttia kunnan työllisistä.

Vahvan matkailuelinkeinon vuoksi osa kunnan työpaikoista on sesonkiluontoisia. Lisäksi vilkkaimpien matkailusezonkien aikana Kittilässä on paljon harrastusten perässä väliaikaisesti asuvia tai vierailevia etätyöläisiä. Tunturi-Lapin alueella 2022 toteutetun monipaikkaista työtä käsittelevän kyselytutkimuksen mukaan suurin osa näistä etätyömatkailijoista tekee tietotyötä ja on kotoisin Etelä-Suomen suurimmista kaupungeista. Etätöitä tehdään kyselyn mukaan eniten loma- ja vapaa-ajan asunnoilta mutta myös työnantajan tarjoamissa tiloissa, hotelleissa sekä yhteisöllisissä tiloissa (co-working tilat) (Airila, 2022).

Kittilässä oli vuonna 2019 yhteensä 223 tietotalon työpaikkaa. Tämä oli 6,9 prosenttia kunnan kaikista työpaikoista. Tietotalon työpaikkojen määrä verrattuna vuoteen 2008 supistui 3,9, prosenttia. Vastaavasti kaikkien työpaikkojen määrä kasvoi 14,1 prosenttia — eli tietotalon suhteellinen osuus pieneni, kun muiden alojen työpaikkojen määrä kunnassa kasvoi. Kittilässä sijaitsevat tietotalon työpaikat ovat tarkasteluajanjakson aikana olleet pääasiassa koulutuksen työpaikkoja. Vuonna 2019 koulutuksen työpaikat vastasivat 72 prosenttia tietotalon työpaikoista (työpaikkoja 161).

Tilastotarkastelu ei kuitenkaan anna tyhjentävää kuvaa ilmiöstä, sillä toimialaluokitus ei tunnista ns. perinteisten toimialojen sisällä tapahtuvaa tietoistumista. Etenkin kaivannaisalalla Kittilässä tehdään tietotyötä. Alalla on paljon insinööri-, suunnittelu- ja hallintotehtäviä (esim. geologit ja data-analyttikot), joita voi hoitaa kokonaan paikkariippumattomasti. Lisäksi myös kunnan ohjelmapalveluyrittäjillä ja erilaisilla matkailualan yrittäjillä on tietotyön tehtäviä.

Kittilässä toimiva kultakaivos Agnico Eagle Finland on yksi Euroopan suurimmista kultakaivoksista. Yritys työllistää suoraan noin 500 ihmistä. Suurin osa työtehtävistä on kaivosalueelle sidottuja, mutta noin 30 prosenttia yrityksen oman henkilöstön työtehtävistä on mahdollista suorittaa paikkariippumattomasti. Korona-aikana nämä tehtävät hoidettiinkin etänä, mutta tällä hetkellä tietotyötä tehdään pääasiassa hybridityömallilla.

Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön ajurit

Monipaikkaisuuden mahdollisuudet on laajasti tunnistettu Kittilässä pienissä sivukylissäkin. Etätyömahdollisuuksien parantuminen ja työntekokulttuurin muutoksen uskotaan tuovan lisää pysyviä asukkaita, sesonkiasukkaita sekä monipaikkaisesti työtätekeviä vierailijoita. Uusien asukkaiden myötä kuntapalveluiden kysyntä kasvaa, jolloin myös niiden järjestäminen voi helpottua.

Toki osa kuntapalveluiden kysyntäpiikeistä ajoittuu talvikaudelle, mutta monipaikkaisuuden kehittämisen kautta Kittilä haluaa vilkastuttaa myös ympärivuotista elämää ja palvelujen kysyntää.

Uusien asukkaiden ja etätyömatkailijoiden kiinnostus Kittilää kohtaan kasvoi korona-aikana. Alueen matkailuorganisaatio Visit Levi alkoi heti koronapandemian alettua kehittämään ja markkinoimaan etätyömatkailupaketteja. Myös monet majoitusyrittäjät panostivat etätöiden ergonomiaan ja sen mahdollistamiseen hotellihuoneista ja mökeistä.

Asuntojen kasvanut kysyntä toi kuitenkin omat haasteensa jo ennestään merkittävään kunnan asuntopulaan, jota pian pyritään helpottamaan 150 uuden asunnon rakentamisen myötä. Lisäksi Kittilässä valmistellaan parhaillaan palvelusetelin käyttöönottoa päivähoidon järjestämiseksi. Yksityisen päivähoiton tarjonta loisi mahdollisuuden vastata myös ulkopaikkakuntalaisten tai sesonkiasukkaiden kasvaneeseen kysyntään. Lapsiperheet ovat tärkeä kohderyhmä etätyömatkailijoiden ja uusien asukkaiden houkuttelemisessa.

Monipaikkaisuutta on hyödynnetty ja halutaan jatkossa hyödyntää vielä enemmän kunnan ja kunnan yritysten rekrytoinneissa. Kasvava osaajapula on haasteena koko Lapin alueella ja Kittilässä etenkin pulan majoitus- ja ravitsemusalan sekä terveys- ja sosiaalipalveluiden osajista ennakoidaan kasvavan. Monipaikkaisuuden ja hybridityön mahdollisuuksista toivotaan helpotusta osaajapulaan. Esimerkiksi kaivosyhtiö Agnico Eaglesilla on jo muutamia pysyviä etätyösopimuksia, joita on tehty kahden edellisen vuoden aikana. Kaivosyhtiön osaajatarvetta on onnistuttu paikkaamaan houkuttelemalla työntekijöitä tehtävien paikkariippumattomuudella. Kaivosyhtiössä uskotaan työn painottuvan tulevaisuudessa yhä enemmän tietotyönkaltaiseksi, koska automatisaatio kehittyi niin hurjaa vauhtia.

Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön hidasteet

Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön ensimmäiseksi edellytykseksi tunnistetaan nopeat tietoliikenneyhteydet. Kittilän keskustassa yhteydet ovat nopeat ja lisäksi sivukyliin on rakennettu Leader-rahoituksella valokuituverkkoja. Joitakin katvealueita kunnan alueelta voi kuitenkin löytyä. Tällä hetkellä Agnico Eagles rakentaa 5G-verkkoa kaivoksen alueelle, josta myös lähikylien asukkaat hyötyvät.

Kohtuuhintaisten asuntojen (etenkin vuokra-asuntojen) puute on voinut hidastuttaa joidenkin etätyöläisten asunnon tai työskentelypaikan löytämistä. Kysynnän kasvettua ja asuntopulan kiihdyttyä, hiihtokeskuksen turistihinnat ovat korona-aikaan heijastuneet myös normaaleihin asuntoihin. Tälläkin hetkellä Kittilässä on paljon ihmisiä, jotka asuvat ns. vakituisesti väliaikaisissa asuntoratkaisuissa.

Tunturi-Lapin monipaikkaista työtä käsittelevän kyselytutkimuksen mukaan huono työn ergonomia koettiin isoimmaksi etätyön haasteeksi. Haastattelussa esiin nousee myös työkultuurin joustamattomuus yhtenä haasteena. (Airila, 2022)

"Ihmisille pitäisi sallia työympäristö, jossa he itse kokevat olevansa tuottavimmillaan."

Toimivien yhteyksien, asuntopulan ja työergonomian lisäksi yhdeksi haasteeksi koettiin riittävien kuntapalveluiden järjestäminen etätyömatkailijoille. Kuntien saamien valtionosuuksien kohdentumiseen kaivattaisiin enemmän oikeudenmukaisuutta ja joustavuutta. Niiden määrittämisessä toivottaisiin huomioitavan myös kausiväestön vaikutus kunnan palveluihin.

VESILAHTI

Monipaikkainen ja paikkariippumaton tietotyö Vesilahdella

Tampereen eteläpuolelle sijoittuvaa reilun 4 400 asukkaan Vesilahtea voi luonnehtia paikaksi, jossa ensisijaisesti asutaan ja työskentely tapahtuu jossain muussa kunnassa. Vesilahden työpaikkaomavaraisuus on vuosina 2008–2019 ollut joka vuosi alle 50 prosenttia, joka on yksi koko maan matalimmista. Terveys- ja sosiaalipalvelut, maa-, metsä- ja kalatalous sekä rakentaminen ovat viisi suurinta toimialaa. Noin 62 prosenttia työssäkävivistä (522 henkilöä) työskentelee kyseisillä aloilla. On huomionarvoista, että Vesilahden työllisistä enemmistö työskentelee kunnan ulkopuolella, joten kunnassa asuvien työllisten työpaikkarakenne eroaa kunnan työpaikkarakenteesta.

Pendelöinti on ehkä merkittävin Vesilahteen vaikuttava monipaikkaisuuden muoto. Vesilahden työllisistä merkittävästi suurempi osuus pendelöi kuin työskentelee kunnassa. Lisäksi Vesilahdelta ulospendelöidään¹ selvästi enemmän kuin sinne sisäänpendelöidään². Pendelöinti Vesilahdelta muuhun maahan on kasvanut maltillisesti vuosien 2010–2019 aikana. Ylivoimaisesti merkittävin pendelöinnin kohde Vesilahdelta on Tampere. Vesilahden työllisistä suurempi osa on töissä Tampereella kuin Vesilahdella. Erityisen merkittävää pendelöinti on informaation ja viestinnän sekä teollisuuden aloilla. Myös tukku- ja vähittäiskaupan sekä ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan alalla pendelöinti oli hyvin huomattavaa.

Noin joka viides Vesilahdella asuva työllinen työskenteli tietoaloilla vuonna 2018. Osuus on yksi maaseutumaisten kuntien korkeimmista, muttei erityisen korkea Tampereen kaupunkiseudulla. Tietotyötä tekevien osuus ja määrä on kasvanut merkittävästi vuosien 2007–2018 aikana. Kasvu on ollut merkittävästi voimakkaampaa (suhteellisesti) kuin ei-tietoaloilla työskentelevien kasvu. Vesilahdella on yli kolminkertainen määrä tietotyötä tekeviä verrattuna kunnan tietotyöpaikkoihin.

“Vesilahdessa lähtökohta on se, että ihmiset asuvat täällä ja tekevät töitä muualla”

Tilastotarkastelu ei kuitenkaan anna tyhjentävää kuvaa ilmiöstä, sillä toimialaluokitus ei tunnista ns. perinteisten toimialojen sisällä tapahtuvaa tietoistumista. Vesilahden kohdalla tämä nousee esiin esimerkiksi maa- ja metsätalouden kohdalla. Digitalisaatiolla, tietojärjestelmillä ja tietoperusteisella toiminnalla nähdään olevan merkitystä mm. kotieläintilojen, peltoviljelyn ja metsänhoidon aloilla.

Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön ajurit

Tampereen lähteisyys ja ylipäättään tiivis seutukytkös näyttäytyy merkittävänä Vesilahdelle sekä tilasto- että haastatteluaineiston näkökulmasta. Tampereella on huomattava tietotalouden keskittyminen, jolla on säteilyvaikutuksia. Lisäksi Tampereen seudulla tehdään suunnitelmallista seutuyhteistyötä, josta myös Vesilahti hyötyy.

Vesilahden sijainti on suotuisa etätöille, sillä Tampereen seutu on hyvin saavutettavissa rata- ja tieverkon sekä lentoyhteyksien kautta. Lisäksi Tampereen seudulla on mahdollista valita asuinpaikkansa erilaisten preferenssien mukaan, ja Vesilahden tarjoama maaseutu on yksi vaihtoehto erilaisten asumisympäristöjen joukossa. Vesilahdella tonttien hintataso on kohtuullinen.

Yhteistyö kunnan ulkopuolisten toimijoiden kanssa toimii Vesilahden kokoisessa kunnassa moottorina kehitystyölle. Business Tampereen, jossa kunta toimii osaomistajana, kanssa edistetään erilaisia hankkeita, kuten tiedolla johtamiseen ja pk-yritysten toimintamallien kehittämiseen liittyviä projekteja. Nämä ovat olleet alueita, joihin kunta on pyrkinyt panostamaan. Maaseututyypillisten alojen tietoistuminen lisää edelleen painetta lisätä vuoropuhelua toimijoiden kesken ja prosessien

¹ Vuonna 2019 Vesilahdelta pendelöi noin 1 400 henkilöä muihin kuntiin.

² Vesilahdella kävi vuonna 2019 töissä yhteensä 328 henkilöä muista kunnista.

kehittämistä. Esimerkiksi ruoantuotannon teknologisoitumisen myötä on tarvetta osaamisen kehittämiseksi.

Monipaikkaisuus ja paikkariippumaton työ nähdään Vesilahdella mahdollisuutena, joka voi lisätä etenkin tietotyöläisten määrää kunnassa. Lisäksi koronakriisin myötä muuttunut suhtautuminen etätöihin on mahdollistanut etätöiden tekemisen yhä useammassa organisaatiossa. Kunnan rooli palveluntarjoajana, nousi esille haastatteluissa eräänlaisina kuntalaisten ja vapaa-ajan asujien pito- ja vetovoimatekijöinä. Tietotyöläisten työskentelyä edistävät palvelut, kuten varhaiskasvatus ja etätöyöpisteet tai -hubit, voivat nousta merkittävään rooliin Vesilahdella.

Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön hidasteet

Vesilahdella olisi sijaintinsa ja ominaisuuksiensa kautta mahdollisuus profiloitua tietotyöläisten unelmapaikkana. Haastatteluissa kuitenkin nousi esiin, että kunnan profiloituminen asiassa on epäselvää, selkeää brändiä ei ole luotu, eikä kuntaa ole erityisemmin markkinoitu tietotyöläisille. Paikkakunnalle muuttaneet ovat tehneet muuttopäätöksen omista lähtökohdistaan, ei niinkään kuntamarkkinoinnin seurauksena.

Puutteet verkkoyhteyden kattavuudessa ja toiminnassa koettiin konkreettisenä hidasteena monipaikkaisen ja paikkariippumattoman työn tekemiselle. Haastatteluissa selvisi, että heikkoja verkkoyhteyksiä on Vesilahdella pyritty parantamaan, mutta haasteena on ollut investointien puute. Kehitysnäkymät verkkoyhteyksien osalta on epäselvät, sillä kaupalliset toimijat eivät ole erityisen kiinnostuneita toteuttamaan esimerkiksi laajakaistahankkeita alueella. Tähän voi osittain vaikuttaa kunnan pieni koko, jolloin markkinaehtoinen rakentaminen ei pääsääntöisesti ole kannattavaa toimintaa.

Haastatteluissa pohdinnan aiheeksi nousivat myös verojärjestelmän toimintaperiaatteet, erityisesti mökkiläisten verotus. Kuntien verotulojen kertymisperiaatteista on käyty yleistä keskustelua jo pidemmän aikaa. Se, mihin kuntaan verot tulisi maksaa ja voisiko veroja maksaa kahteen kuntaan yhden kunnan sijasta puhututti, koska Vesilahdella on myös vapaa-ajan asukkaita. Haastattelussa nousi esiin myös kiinteistövero, joka saattaa vaikuttaa siihen, mihin kuntaan haluaa perustaa yrityksensä.

VIEREMÄ

Monipaikkainen ja paikkariippumaton tietotyö Vieremällä

Vieremä on noin 3 500 asukkaan yläsavolainen kunta, jonka elinkeinotoiminnan erityispiirteinä ovat muutama kansainvälisesti tunnettu suuryritys sekä suuri pendelöitsijöiden määrä. Tilastollisen tarkastelun perusteella Vieremän väestö on vähentynyt voimakkaasti vuosien 2008–2021 välillä. Erityisesti nuorten poismuutto muun muassa opiskelumahdollisuuksien perässä on vaikuttanut merkittävästi Vieremän väestörakenteeseen. Vuosien 2008 ja 2020 välillä nuorten (16–24 v) määrä laski suhteellisesti eniten, laskun ollessa noin 31 prosenttia. Suomalaiselle väestönkehitykselle tyypillisesti myös Vieremällä kunnan väestörakenne ikääntyi huomattavasti 2000-luvulla.

Vieremän työpaikkaomavaraisuus³ oli 141,7 vuonna 2019, mikä on yksi Suomen korkeimmista työpaikkaomavaraisuusluvusta. Vuosien 2008 ja 2020 välillä Vieremän työpaikkaomavaraisuus on

³ Työpaikkaomavaraisuus ilmaisee alueella työssäkäyvien ja alueella asuvan työllisen työvoiman määrän välisen suhteen. Jos työpaikkaomavaraisuus on yli 100 %, on alueen työpaikkojen lukumäärä suurempi kuin alueella asuvan työllisen työvoiman lukumäärä.

kasvanut. Vieremän työpaikkojen toimialaluokittelua leimaa kuitenkin vahva keskittyneisyys. Vieremällä sijaitsee 2 158 työpaikkaa (2019), joista hieman alle puolet (47,7 %) oli teollisuuden toimialalla. Tämän lisäksi noin joka viides Vieremälle työpaikka sijoittui maa-, metsä- ja kalatalouden toimialalle. Vieremän kunnalle myös omintakeista on vahva pendelöinnin, erityisesti sisäänpendelöinnin, kulttuuri. Koko tarkasteluajanjakson aikana Vieremän pendelöinti on kasvanut huomattavasti. Vuonna 2019 Vieremän alueelle pendelöi 1 086 ihmistä samalla kuin ulospendelöinti oli 451 henkilöä. Näin ollen nettopendelöinti oli positiivista eli yli 600 henkilöä enemmän käy Vieremällä töissä kuin mitä vieremäläiset käyvät muilla paikkakunnilla.⁴

Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön ajurit

Vieremän elinkeinoympäristölle leimansa antavat kansainvälisesti tunnetut suuryritykset. Tämä koetaan Vieremällä etuna ja erityisesti monipaikkaisen työn ajurina. Muun muassa alueella pääkonttoriaan pitävä metsäkoneita valmistava pörssi-yhtiö Ponsse Oyj on ylivoimaisesti suurin työllistäjä alueella. Vaikka kyseessä on perinteisen teollisen toimialan yritys, jonka pääkonttori sijaitsee Vieremällä, myös Ponssellalla on hajautettu toimintoja yli aluerajojen, muun muassa Tampereelle sekä Turkuun. Tämä tarjoaa vieremäläisille sekä muille monipaikkaisille ja paikkariippumattomille työntekijöille mahdollisuuksia aluerajat ylittävään työskentelyyn.

Toisaalta Vieremällä tehdään myös paljon tilastoissa näkymätöntä tietotyötä. Esimerkiksi alkutuotannon ja teollisuuden digitalisoitumisen seurauksena moni perinteinen ja hyvin paikkariippuvaiseksi mielletty toimiala tai työtehtävä onkin luonteeltaan muuttunut paikkariippumattomampaan suuntaan. Vieremän tunnuspiirteisiin kuuluvat vahva työpaikkaomavaraisuus ja sisäänpendelöinti tuovat alueelle suuren määrän kuntarajat ylittäviä ja täten monipaikkaisiksi luokiteltavia työntekijöitä.

Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön hidasteet

Vaikka kansainvälisesti tunnetut yritykset tarjoavatkin potentiaalia monipaikkaiselle tietotyölle, mielletään yritysten toimialat, kuten teollisuus, yhä haastavaksi toimialaksi monipaikkaisen ja paikkariippumattoman työn näkökulmasta. Siinä missä teollisuusyritysten jotkut toiminnot (tutkimus, kehittäminen ja hallinto) mahdollistavat monipaikkaisuuden, suuri osa teollisuuden työpaikoista on paikkasidonnaisia. Alueella on pula osaavista teollisuuden työntekijöistä (asentajat ja hitsarit) sekä mm. sote-alan osaajista. Työntekijäpula luo haasteita alueiden yritysten ja elinkeinojen toiminnalle ja kasvulle.

Suuret yritykset kilpailevat erityisosaajista, joiden määrä on pieni sekä Suomessa että Euroopassa. Osaavan tutkimus- ja kehitysovoiman saatavuuden vuoksi esimerkiksi Ponsse on viime vuosina perustanut TKI-yksiköitä Tampereelle ja Turkuun. Näin ollen monipaikkaisuus toteutuu erityisesti yritysten strategioiden ja toimien kautta, mutta ei lisää monipaikkaista työtä maaseudulla.

Haastatteluissa mainittiin, että osassa yrityksistä yrityskulttuuri rakentuu yhdessä tekemiselle, jolloin täysin paikkariippumatonta työtä ei suosita edes tietotyössä.

Tilastojen ja haastattelujen perustella voidaan todeta, että vapaa-ajan asutuksella ei ole merkittävää roolia tietotyöläisten monipaikkaisen tai paikkariippumattoman työn mahdollistajana Vieremällä.

⁴ Aro ja Ruokonen (2022) ja <https://foresavo.fi/tilastot/tyollisyys/pendelointi/> Vierailtu 1.6.2022

Päätelmät

Tapaukset osoittavat, että monipaikkaista ja paikkariippumatonta tietotyötä tehdään erilaisilla aloilla ja erilaisilla maaseuduilla. Ilmiö herättää kiinnostusta, mutta siihen liittyvät käytännöt ovat vasta muotoutumassa. Tapaukset myös valottavat perinteisten alojen sisällä tapahtuvaa tietoistumiskehitystä, joka ei tule näkyviin pelkästään tilastoja tarkastelemalla.

Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman työn yleistymisen haasteet maaseudulla liittyvät pohjimmiltaan maaseudun rakenteelliseen kehitykseen, joka ilmenee mm. elinkeinorakenteen yksipuolisuutena, koulutusmahdollisuuksien vähäisyytenä, väestön vanhenemisena ja vähenemisena sekä syntyvyyden alenemisena. Tällä on yhteys myös infrastruktuurissa ja palvelutarjonnassa ilmeneviin puutteisiin.

Organisaatioitasolla monipaikkaisen ja paikkariippumattoman työn kehitystä hidastavat olennaisesti työkuluttuuriin joustamattomuus ja käytännöt, jotka eivät tue monipaikkaista ja paikkariippumatonta työskentelyä. On olemassa edelleen paljon organisaatioita, jotka eivät pidä monipaikkaisen ja paikkariippumattoman työn kehittämistä prioriteettina. Tämä liittyy osittain työtehtävien luonteeseen. Esimerkiksi vaikka monet ns. perinteiset alat tietoistuvat, on niissä edelleen paljon paikkariippuvaisia elementtejä, joita on vaikea kääntää paikkariippumattoman työn muotoon. Tietoistumisen näkökulmasta maaseudun haasteena on myös inhimillisen pääoman suhteellinen vähäisyys verrattuna kaupunkimaisiin alueisiin.

Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön kehitystä edistää se, että ilmiö tunnistetaan, jolloin se on mahdollista ottaa mukaan kehittämisen agendalle. Monipaikkaisuus ja paikkariippumaton tietotyö ovat tiiviisti sidoksissa organisaatioiden käytäntöihin, normeihin ja työkulttuuriin. Yleinen asenne tällaista työn tekemisen tapaa kohtaan on muuttunut koronakriisin myötä myönteisemmäksi. Myös monia alueita koskeva osaajapula on kannustanut työnantajia aiempaa joustavampiin ratkaisuihin koskien työn tekemisen paikkaa.

Maaseudun näkökulmasta monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön mahdollisuuksia lisää myös ns. perinteisten alojen tietoistuminen, teknologisoituminen ja digitalisoituminen. Kyse ei ole ainoastaan potentiaalista, vaan tällaista kehitystä on jo tapahtunut, kuten Vieremän esimerkki osoittaa. Monipaikkaiseen ja paikkariippumattomaan työhön siirtyminen edellyttää myös erityistä osaamista ja monilla aloilla on tarve tähän liittyvän osaamisen kehittämiseen. Tässä piilee myös alueellisen erikoistumisen potentiaali.

Infrastruktuurin merkitys korostuu monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön edellytyksenä. Erityisesti verkkoyhteyden toimivuus on monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön keskeinen edellytys. Verkon kattavuus on kehittynyt suomalaisilla maaseuduilla, mutta katvealueita on edelleen. Tapauksissa ilmeni, että verkkoinfrastruktuurin kehittämisen edellytykset vaihtelevat erilaisilla maaseuduilla. Osalla maaseuduista yksityisillä toimijoilla saattaa olla kannustimia verkon kehittämiseen, kun taas Vesilahden tapaus osoittaa, että on olemassa maaseutumaisia kuntia, joissa tällaisia kannustimia ei ole. Kittilän tapauksen perusteella voidaan todeta, että EU-rahastoilla on merkitystä verkkohankkeiden mahdollistajana.

Kunnan rooli palvelujen tarjoajana korostuu samalla kun monipaikkainen ja paikkariippumaton tietotyö yleistyy. Toimivat lähipalvelut ovat nimittäin tärkeitä etätöiden tekemisen kannalta. Lisäksi lähipalveluiden merkitys voi jopa korostua asukkaiden houkuttelussa, jos potentiaalisten muuttajien ei tarvitse olla työn vuoksi sidoksissa tiettyyn paikkaan. Monipaikkaisuus ja paikkariippumattomuus synnyttävät kysyntää myös uudentyypisille palveluille, kuten ihmisten kohtaamispaikoille mahdollistaville etätöyöpisteille ja -hubeille. Kittilän tapaukset osoittavat, että monipaikkaisuutta ja paikkariippumattomuutta tukevia palveluratkaisuja saattaa syntyä myös yksityisen toiminnan piirissä, jos kysyntä on tarpeeksi suurta.

Vaikka työelämä monipaikkaistuu tai muuttuu entistä paikkariippumattommaksi, käytännössä työn tekemisen ja asumisen sijainnilla on edelleen merkitystä. Tämä korostuu Vesilahden tapauksessa, jossa Tampereen seudulla on pitkä perinne suunnitelmallisesta seutuyhteistyöstä, joka realisoituu toimivana joukkoliikenneverkkona ja seudun kuntien sulautumisesta yhteen ikään kuin yhdeksi työssäkäyntialueeksi ja laajaksi valikoimaksi erilaisia asuinvaihtoehtoja. Hyvä saavutettavuus sekä monipuolinen asuntarjonta ovat keskeisiä tekijöitä sille, että alue voi hyötyä monipaikkaisesta ja paikkariippumattomasta tietotyöstä. Sen sijaan sopivien asuntojen puute on selkeä pullonkaula monipaikkaisten ja paikkariippumattomien tietotyöläisten houkuttelemiseksi alueelle.

Monipuolisen asuntotarjonnan haasteet kytkeytyvät monilta osin myös pidemmän aikavälin rakenteelliseen kehitykseen. Kuntien näkökulmasta monipaikkaiseen ja paikkariippumattomaan työhön liittyvä haaste on yksipaikkaisuuteen perustuva verojärjestelmä, jolloin vapaa-ajan asunnoilla ja mökeillä työskentelevien verotulot eivät hyödytä työsuoritteiden paikkana toimivaa kuntaa.

Lähteet

Airila, K. (2022). Monipaikkaisen työn merkitys Lapin matkailulle. Tilojen ja palvelukehityksen mahdollisuudet. Alueellinen syventyminen Tunturi-Lapin neljässä kunnassa. Tulokset saatu sähköpostilla 24.05.2022

Aro, R., Kangas, E., Manu, S., Rannanpää, S. & Siltanen, K. (2021). Tilastokatsaus naisten tietotyöstä maaseudulla. MDI Public Oy. <https://www.mdi.fi/wp-content/uploads/2022/05/tilastokatsaus-uuttu-mdi-201221.pdf>

Aro, R. & Ruokonen, H. (2022). Tietotyö maaseutualueilla - mitä kertovat tilastot? MDI Public Oy. <https://www.mdi.fi/wp-content/uploads/2022/05/matti-tilastokatsaus-mdi.pdf>

Pohjois-Savon liitto. Pendelöinti (työssäkäyntiliikenne)
<https://foresavo.fi/tilastot/tyollisyys/pendelointi/>

Virkkala, S. & Storhammar, E. (2003). Maaseutuyritysten innovaatioprosessit: kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuksen näkökulma. Jyväskylän yliopisto. Julkaisu 153.

Lisätietoja

Janne Sinerma, MDI Public Oy, janne.sinerma@mdi.fi
Samuli Manu, MDI Public Oy, samuli.manu@mdi.fi
Sari Rannanpää, MDI Public Oy, sari.rannanpaa@mdi.fi
Jukka Teräs, Norrum Oy, jukka.teras@norum.fi
Eeva Turunen, Norrum Oy, eeva.turunen@norum.fi

Linkki hankkeen sivuille: <https://www.mdi.fi/matti/>

Hankkeen rahoittaa maa- ja metsätalousministeriö Maaseutupolitiikan neuvoston asettaman hankeryhmän esityksestä, Makeran valtakunnallisiin maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeisiin suunnatuista varoista.